

شہابی

مجنون عاقل

www.kotab.ir

کاظم محمدی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه: محمدی، کاظم، ۱۳۴۰-

عنوان و نام پدیدآور: شبلی، مجنون عاقل / کاظم محمدی.

مشخصات نشر: کرج: نجم کبری.

مشخصات ظاهری: ۱۹۱ ص؛ ۱۴×۲۱ س.م.

فروست: مشاهیر عرفان و فلسفه؛ ۳.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۰۵-۰۳-۴

یادداشت: چاپ قبلی: نجم کبری، ۱۳۸۶. (با فروست).

یادداشت: این کتاب در سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۹۹ تجدید چاپ شده است.

یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۸۰] - ۱۸۳؛ همچنین به صورت زیرنویس.

یادداشت: نمایه.

موضوع: شبلی، دلف بن جحدر، ۲۴۷-۳۳۴ق.

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ م ۳ ش ۵/ ۲۷۸/ ۵ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۸۹۲۴

شماره کتابشناسی ملی: ۵۱۳۴۷۸۰

نام کتاب : شبلی مجنون عاقل

نویسنده : کاظم محمدی

انتشارات : نجم کبری

چاپ و صحافی : نازو

تیراژ : ۲۰۰

چاپ اول : ۱۳۸۱

نوبت چاپ : هفتم ۱۴۰۲

قیمت : ۱۰۰۰۰۰ تومان

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۰۵-۰۳-۴

ناشر برتر البرز در سال ۱۳۹۴ و ناشر برتر زنان در نهمین همایش بانوان ناشر در سال ۱۳۹۶

فهرست

مقدمه

۷

مقدمه‌ای بر چاپ دوم

۱۱

مقدمه‌ای بر چاپ سوم

۱۳

۱۵

نام و لقب و شغل

۲۸

تصوّف و سلوکت شبلی

۲۸

۱- تعریف تصوف و صوفی

۳۲

۲- صحر و سکر

۳۵

۳- مجالس پرشور

۳۶

۴- عشق و فنا

۴۰

۵- سماع و پایکوبی

۴۱

۶- شریعت و طریقت

۴۶

۷- بهشت و دوزخ

۵۱

پیران و اساتید شبلی

۵۲

۱- خیر نساج

۵۴

۲- جنید بغدادی

۶۳

شبلی و حلاج

۷۳

شبلی، یاران و مریدان

۷۶

شبلی و قرآن

۸۰

شبلی و توحید

۶ * شبلی

۸۶	شعر شبلی
۹۲	گفتارهای شبلی
۹۶	سخنان شبلی
۱۰۶	پاسخ‌های شبلی
۱۱۵	مناجات‌های شبلی
۱۱۸	حکایات شبلی
۱۱۹	الف - حکایات نثر
۱۴۰	ب - حکایات نظم
۱۴۰	۱ - شبلی و تعریف عارف
۱۴۲	۲ - شبلی و پند عشق
۱۴۳	۳ - شبلی و جوان
۱۴۶	۴ - شبلی و فانوا
۱۴۸	۵ - شبلی و سگه
۱۵۰	۶ - شبلی و ابلیس
۱۵۳	۷ - شبلی و اخلاص و ویا
۱۵۵	۸ - شبلی و مرد حق
۱۵۷	۹ - شبلی و دوست راستین
۱۵۷	۱۰ - شبلی و لعن ابلیس
۱۵۹	۱۱ - شبلی و دیده خونبار
۱۶۰	۱۲ - شبلی و سر مردان
۱۶۲	۱۳ - شبلی و مناجات
۱۶۳	۱۴ - شبلی و راه عقبی
۱۶۵	۱۵ - شبلی و معنی زهد
۱۶۶	۱۶ - شبلی و پرسش از حلاج
۱۶۹	۱۷ - شبلی و حلاج
۱۷۱	مذهب شبلی
۱۷۴	شجره و سلسله شبلی
۱۷۸	مرگ و مزار شبلی
۱۸۰	کتابنامه
۱۸۴	نمایه

مقدمه

تحقیق و جستجو در اقوال و احوال عارفان و اهل سلوک از لذت‌بخش‌ترین کارهای ممکن برای محقق عرفان و تصوف است. و این به چندین دلیل می‌تواند باشد، یکی از این بابت که اینان به معرفت عرفانی و کشف و شهودی رسیده‌اند که بسیاری از پرده‌ها و حجاب‌های راه از برابر دیدگان‌شان به کناری رفته، چیزها دیده‌اند و به جاهایی رسیده‌اند. هم از این جهت که اینان از رشدیافتگان سلوک معنوی و عرفان الهی هستند و در کشف رمزهای دینی و تأویل آیات قرآنی گام‌ها برداشته‌اند و در فهم بهتر کتاب خدا مؤثر بوده‌اند، و هم از این بابت که آنان در زمره اولیای الهی و مردان خدا هستند و همین نکات می‌تواند اسباب شوق و وجد هم کس به ویژه اهل تحقیق را از برای ذکرشان فراهم سازد.

برخی از ایشان جزو کسانی هستند که می‌توانند برای عصر ما و نسل جوان ما الگویی مثبت و سازنده در جهت سلوک عینی، عملی، انسانی و اجتماعی باشند، زیرا که خود آنان در جمع زیسته و از برای رشد زمان و جامعه خود کوشیده‌اند. شاگردان و مریدان صالح و سالم پرورده‌اند. حاکمان را نصیحت و اصلاح کرده‌اند و در بسیاری موارد از خطاها و ظلم‌هایشان کاسته‌اند و بسیاری از سرگشتگان را به دین الهی جذب و علاقه‌مند کرده‌اند.

انسان وقتی به کسانی چون سلطان العارفين بايزيد بسطامي، سهل بن عبدالله تستري، شيخ ابوالحسن خرقاني، پير ولي تراش نجم‌الدین کبري، شمس‌الدین ملک‌داد تبریزی و مولانا جلال‌الدین محمد مولوی و خیل کثیر عارفان و صوفیان راستین

می‌نگرد که چگونه زیست کرده و چه‌سان با مردم و خدا زندگی و سلوک کرده‌اند مایل می‌شود که به ایشان بگردد، هرچند که نتواند چونان ایشان سلوک کند و به مانند آنان زیست نماید اما وجودشان و راه‌شان را موافق ذوق راستین قلبی می‌یابد و کشش باطنی را به ایشان حاضر و مایل می‌بیند.

عارفان جزو معدود افراد دانای دین به حساب می‌آیند. فهم قرآن که مبنای سلوک عرفانی است در بسیاری از ایشان حاصل شده و پاب فضل و توفیق و فیض الهی برای آنان گشوده گشته است از عمده اسباب جذب اهل تحقیق به سوی ایشان همین فهم دین و قرآن و درک سخن رسول خدا (ص) و سیر و سلوک عملی بر اساس این فهم است. عارفان با فهمی که از مکاشفه اسرار دارند می‌توانند کلام خدا را به انسان منتقل کنند و در آدمی تحولی ژرف بیافرینند، تحولی که نسل امروز ما محتاج آن است و جوان پرشور ما در اشتیاق یافتن آن.

رمز تأثیرگذاری عارفان بر جوامع بشری آن است که ایشان خود متحول شده از کلام الهی‌اند و از شراب عرفانی و مائده‌های سماوی مست و سیراب گشته‌اند و این همه اسباب تأثیرگذاری بر دیگران را فراهم آورده است. به راستی کیست که احوال سالکان واصل و جویندگان کامل سلوک را بشنود و بخواند و به ایشان متمایل نباشد؟ کیست که عشق کم‌نظیر عارفان را در حوزه مرید و مراد و عاشق و معشوقی چون مولانا و شمس بخواند و متأثر نباشد و حالی خوش بدیشان نشیند، یا از سلوک شگرف کسانی چون بایزید بسطامی، نجم کبری، سعدالدین حموی و ابن عربی متحول نگردد.

عارفان اسباب راستین کشش خلق به سوی خالقند، وجودشان رحمت و برکتی برای جوامع بشری است و در حقیقت قطب تعادل جامعه انسانی به حساب می‌آیند. دیدن ایشان و خواندن احوالشان و ذکر اقوالشان موجب راستکاری و تمایل باطنی قلب به سوی خدای حکیم و جهان‌آفرین است. راقم نیز بر این است که طی مجلداتی چند سیمای راستین برخی از این مردان الهی و عارفان ربّانی را برای نسل جوان و پرشور امروز ترسیم نماید و همه امیدش آن است که در این کار توفیق شایسته بیابد و در جوانان مشتاق و فهیم این مرز و بوم تأثیر بایسته بگذارد. امید آن دارد تا زندگی، اندیشه و سلوک تعدادی از عارفان و سالکان الی‌الله را به رشته قلم بکشد و نسل جوان را با چهره باطنی، سلوک معنوی و شخصیت استثنایی ایشان آشنا سازد.

سومین کتاب این مجموعه پس از آشنایی با بزرگانی چون محیی‌الدین ابن عربی و حضرت مولانا جلال‌الدین محمد مولوی خراسانی، دربارهٔ زندگانی، اندیشه و سلوک عرفانی و صوفیانه فقیه، صوفی، عارف و محدثی دیگر به نام ابوبکر شبلی است؛ مشهوری بزرگ از سلسله بزرگان اندیشه که بسیار قابل توجه است و سلوک عینی و عملی او قابل تأمل و اندیشه و درس‌گیری.

نام شبلی با نام جنید بغدادی و حسین بن منصور حلاج در هم آمیخته است و از این رو، آنان که دربارهٔ شبلی تفحص می‌کنند، ناچارند در جستجوی حلاج و جنید هم باشند. از سویی او شاگرد جنید است و از سوی دیگر همشاگردی و همفکر و هم‌مرام حلاج و ابن عطا. آشنایی با شبلی، آشنایی با بره‌ای از تاریخ تصوف، فقه، عرفان و نظام حقوقی و سیاسی جامعه است. جامعه‌ای که در مسئله‌هایی بر کسانی چون حلاج و یاران او خرده می‌گیرد و دست به تندی می‌زند، با محاکمه‌ای طولانی و البته در بند، حکم شدیدی بر قتلش می‌دهند و پیرو آن یاران او را یا وادار به توبه می‌کنند و علیه او از ایشان سخاو و نظر می‌خواهند، یا به قتل‌شان فرامی‌خوانند، شبلی و ابن عطا نیز از این دست به شمار می‌آیند؛ یکی به کناری می‌کشد و به جنون می‌زند و یکی دیگر او را تأیید می‌کند و به سرنوشت حلاج دچار می‌شود؛ حلاجی که شهید عشق و عرفان می‌شود و نام او و یاران او یادآور شور و احساس و حماسه می‌شود؛ حماسه‌ای جاوید، حماسهٔ عرفان، شناخت و تسلیم خدا بودن.

این‌ها ماجراهایی مشهور برای اهل جستجوی مسائل عرفانی است. نام شبلی هم در این باره بسیار شنیده و خوانده شده است. اما واقع این است که شخصیت شبلی نیز به مانند دیگر عارفان همچون حلاج و ابن عطا و بایزید و نجم و مولانا و شمس و غیره ناشناخته است. سلوک او، اندیشه‌های او، نحوهٔ زندگانی او، رشد و بالندگی او، تحصیلات او، خانوادهٔ او، همسر و فرزندان او، همه در ابهام‌اند و کم و بیش ناشناخته. یا این همه نام او به مانند دیگر عارفان، خوشایند و آشناست و مردم ما و جوانان تشنهٔ دین و عرفان ما به شدت با آنان احساس انس و نزدیکی می‌کنند، کلامشان را دلنشین می‌یابند و چگونه زیستن‌شان را تحسین می‌کنند و عرفان‌شان را می‌ستایند و تقدیس می‌کنند. این همه نشان‌گر ایش جوانان این مرز و بوم به آنان و تأثیر ایشان بر این نسل فرهیخته و مشتاق است.

به هر تقدیر، این کتاب که هم‌اکنون در دست شما جوانان و دانشجویان و اهل عرفان و تحقیق صوفیان قرار گرفته، نخستین نوشتهٔ کامل و مستقل از این شخصیت بزرگ عرفان و تصوف ایران و اسلام است. با وجود کمبود مآخذ و منابع، نهایت سعی صورت گرفته که زندگی او به گونه‌ای که خواندنی و تأمل‌کردنی باشد، به رشتهٔ قلم درآید و بسان دیگر آثار در این باره به مانند: *بایزید، نجم کبری، علاءالدوله سمنانی* و به ویژه دو کتاب پیشین منتشر شده در این مجموعه یعنی، *ابن عربی و مولانا* با سادگی تمام نوشته شود تا خواننده محتاج دیگر آثار نباشد و بدین ترتیب، خواندن این کتاب مختصر می‌تواند خواننده را از دیگر آثار بی‌نیاز و غنی سازد.

بدیهی است که دربارهٔ شخصیتی که در زمان خود تحولی ژرف آفریده و آنچه به زعم جنید پنهانی و با ترس در سردابه‌ها اعلام می‌شده و او آن همه را بی‌باکانه و با اطمینان کامل بر فراز منبرها آشکارا بیان می‌کرده است، نمی‌توان در این نوشتار کوتاه به تمامی بیان سخن گفت و همهٔ جوانب زندگانی و سلوک و اندیشه‌های وی را تحلیل و بررسی کرد. از این رو، این کار مجالی دیگر می‌خواهد و فرصتی مناسب‌تر. بر این اساس به همین مختصر که اولین کار مکتوب در زندگی شبلی است، بسنده می‌کنیم، چه قصد این مجموعه نیز اختصار، سادگی و روانی متن و معناست تا خواننده را محتاج نوشته‌های دیگر نکند و امید نگارنده هم آن است که این توفیق را به دست آورده باشد و نوشته‌ای استوار و متین و در عین حال ساده و همه‌فهم نوشته باشد.

به هر حال از خوانندهٔ صاحب ذوق و اندیشمند، و از محقق متعهد و فرهیخته خواهانم آنچه به نظرشان می‌رسد و می‌تواند به بهتر شدن این نوشته کمک کند، را اقم را از عنایت‌های خویش بی‌اثر نگذارد و به این کتاب به دیدهٔ اغماض ننگرد و نقدهای احتمالی خود را نثار این حقیر نماید تا آینهٔ عرفان و عارفان را صافی‌تر کرده و در خوانندهٔ عزیز ما نیز صفایی ببخشد.

و هو الولی الحمید

کاظم محمدی

زمستان ۸۱